

Versiune anonimizată

C-698/18 – 1

Cauza C-698/18

Cerere de decizie preliminară

Data depunerii:

7 noiembrie 2018

Instanța de trimitere:

Tribunalul Specializat Mureș (România)

Data deciziei de trimitere:

12 iunie 2018

Apelantă:

SC Raiffeisen Bank SA

Intimat:

JB

Înregistrat în registrul Curții de Justiție sub nr.1096102.....	
Luxemburg,	
09 NOV. 2018	pentru Grefier,
Fax / E-mail :	<i>Ramona I. Șerș</i> Administrador
Depus la : 07.11.18	

[OMISSIS]

TRIBUNALUL SPECIALIZAT MUREȘ

[OMISSIS]

Către: Curtea de Justiție a Uniunii Europene

[OMISSIS]

Domnule Președinte,

Tribunalul Specializat Mureș [OMISSIS]

În temeiul dispozițiilor articolului 267 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, [OMISSIS]

În cadrul judecății apelului purtat între părțile:

RO

1. apelantul pârât RAIFFEISEN BANK SA [OMISSIS] și
2. intimatul reclamant JB, [OMISSIS]

Vă înfățișăm *ex officio* solicitarea de decizie preliminară în interpretarea articolului 2 [litera (b)] din Directiva 93/13/CEE din 5 aprilie 1993 [OMISSIS] prin care adresăm următoarele întrebări preliminare: [OR. 2]

1. Permit dispozițiile Directivei 93/13/CEE a Consiliului privind clauzele abuzive în contracte încheiate cu consumatorii, respectiv considerentele 12, 21 și 23 din preambulul directivei și articolul 2 litera (b), articolul 6 alineatul (1), articolul 7 alineatul (2) și articolul 8 din directivă, [un] ansamblu de mijloace judiciare, în aplicarea principiului autonomiei procedurale conjugat cu cele ale echivalenței și efectivității, alcătuit din o acțiune judiciară de drept comun imprescriptibilă prin care se urmărește constatarea caracterului abuziv al unor clauze în contracte încheiate cu consumatorii și o acțiune judiciară de drept comun personală, patrimonială și prescriptibilă prin care se urmărește dezideratul directivei de înlăturare a efectelor oricăror obligații născute și executate în virtutea unei clauze constatate ca având caracter abuziv pe seama consumatorului?

2. În caz afirmativ la prima întrebare, se opun aceleași prevederi unei interpretări decurgând din aplicarea principiului securității raporturilor juridice civile potrivit căreia momentul obiectiv de la care consumatorul trebuia sau ar fi trebuit să cunoască existența unei clauze abuzive ar fi momentul încetării contractului de credit în cadrul căruia a avut calitatea de consumator?

Potrivit articolului 94 din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție a Uniunii Europene, vă prezentăm următoarele:

1. Expunerea sumară a obiectului litigiului, precum și a circumstanțelor factuale

– *circumstanțe factuale*

La data de 26.06.2008, s-a încheiat între instituția de credit Raiffeisen Bank SA și JB contractul de credit [OMISSIS] având ca obiect acordarea unui credit de nevoi personale în valoare de 4 168,41 euro în favoarea împrumutatului persoană fizică.

În cuprinsul clauzelor contractuale s-a stipulat faptul că din suma acordată cu titlu de credit va fi achitat un *comision de procesare* în sumă de 121,41 euro, potrivit clauzei de la articolul 1 punctul 1.1 litera b, în cuprinsul clauzei de la articolul 3 punctul 3.7 stabilindu-se cu titlu general regimul acestui comision. Ca atare, pentru procesarea cererii de credit, împrumutatul a datorat instituției de credit un comision de procesare de 3 % calculat prin aplicarea procentului la valoarea creditului menționată la articolul 1 punctul 1.1 litera a, comisionul urmând a se

plăți integral la data tragerii creditului, împrumutatul autorizând banca să rețină automat contravaloarea comisionului de procesare.

În articolul 3 al contractului, intitulat „Costuri”, s-a stabilit, de asemenea, dobânda aplicabilă creditului.

Potrivit punctului 3.1, s-a convenit ca la data încheierii contractului rata dobânzii curente să fie de 11 % pe an, respectiv împrumutatul să datoreze băncii pentru creditul acordat o dobândă *variabilă*, calculată prin aplicarea ratei anuale a dobânzii curente la soldul creditului.

În scopul calculării dobânzii, s-a menționat că se aplică formula de calcul menționată în „Condițiile generale de derulare a operațiunilor bancare”.

Totodată, conform clauzei prevăzute de articolul 3.2 teza a II-a, banca putea modifica rata dobânzii curente în funcție de evoluția pieței financiare, urmând să aducă la cunoștința **[OR. 3]** împrumutatului noua rată a dobânzii în modalitățile menționate în „Condițiile generale de derulare a operațiunilor bancare”.

În cuprinsul [clauzei de la] articolul 3 punctul 3.5, pentru monitorizarea de către bancă a utilizării/rambursării creditului, precum și pentru îndeplinirea oricăror alte obligații asumate de acesta pe baza contractului de credit, împrumutatul urma a plăti lunar un comision de administrare de 0,39 % ce se calcula prin aplicarea procentului la valoarea inițială a creditului. În cuprinsul clauzei era prevăzută posibilitatea ca banca să renunțe la încasarea acestui comision după primul an de creditare.

Conform graficului de rambursare emis la 26.06.2008, împrumutatul urma să achite 84 de rate lunare, astfel ca la final suma totală de plată să fie de 7 360,93 euro.

În ceea ce privește evoluția dobânzii, astfel cum rezultă din datele aflate la dosar, pe perioada derulării contractului au intervenit fluctuații determinate, în principal, de implementarea unui act normativ cu putere de lege, respectiv O. U. G. nr. 50/2010, variind între 10,25 % pe an și 12,00 % pe an.

Contractul de credit a ajuns la scadența finală în anul 2015, creditul fiind rambursat integral.

– *despre obiectul litigiului*

La data de 20.12.2016, JB, în calitate de reclamant, a promovat o acțiune întemeiată pe dispozițiile articolului 14 din Legea nr. 193/2000, solicitând, în contradictoriu cu instituția de credit Raiffeisen Bank SA, să se constate caracterul abuziv al următoarelor clauze prevăzute în contractul de credit [OMISSIS]:

– În ceea ce privește **posibilitatea băncii de a modifica rata dobânzii curente**, în contractul de credit se precizează, în cuprinsul articolului 3.2:

3.2. *La data încheierii prezentului contract, rata dobânzii curente este 11 % pe an. Banca poate modifica rata dobânzii curente în funcție de evoluția pieței financiare, urmând să aducă la cunoștința împrumutatului noua rată a dobânzii în modalitățile menționate în „Condițiile generale de derulare a afacerilor pentru persoane fizice”;*

– În privința **comisionului de administrare lunară**, instanța reține că în contractul de credit se precizează:

3.5. *Pentru monitorizarea de către bancă a utilizării/rambursării creditului, precum și a îndeplinirii oricăror alte obligații asumate de acesta pe baza contractului de credit, împrumutatul datorează băncii un comision de administrare de 0,39 %, ce va fi calculat la valoarea inițială a creditului.*

– Referitor la **comisionul de procesare**, în contractul de credit se precizează în cuprinsul articolului 3.7:

Pentru procesarea cererii de credit, împrumutatul datorează băncii un comision de procesare de 3 % calculat prin aplicarea procentului la valoarea creditului menționată la articolul 1.1. litera (a). Comisionul se va plăti integral, la data tragerii creditului, împrumutatul autorizând banca să rețină automat contravaloarea comisionului de procesare. [OR. 4]

Totodată, reclamantul a solicitat, ca urmare a constatării caracterului abuziv al clauzelor indicate, să se dispună anularea lor, cu consecința restituirii sumelor achitate în temeiul lor (diferență de dobândă, comision de procesare și comision de administrare), precum și plata dobânzii legale calculate cu privire la sumele supuse restituirii de la data încasării lor de către bancă și până la restituirea efectivă.

Reclamantul a argumentat pe larg în cuprinsul acțiunii considerentele pentru care se impune constatarea caracterului abuziv al clauzelor contestate.

Instituția de credit pârâtă a formulat întâmpinare prin care a invocat cu titlu de excepție procesuală *lipsa calității procesuale active a reclamantului*, întemeiată pe ipoteza că reclamantul nu mai deține calitatea de consumator potrivit dispozițiilor Legii nr. 193/2000, având în vedere faptul că, la data promovării demersului judiciar, relațiile contractuale dintre părți încetaseră, contractul de credit fiind ajuns la final încă din cursul anului precedent, prin executare integrală.

Pe fondul cauzei, a expus considerentele pentru care aprecia că nu se impune constatarea caracterului abuziv al clauzelor contestate.

În primă jurisdicție, Judecătoria Târgu-Mureș a admis integral acțiunea reclamantului.

Prin încheierea interlocutorie din data de 25.04.2017, a respins excepția lipsei calității procesuale active invocate de pârâta instituție de credit pe seama

reclamantului cu motivarea că, din perspectivă procedurală, calitatea procesuală presupune identitatea dintre părțile litigiului și părțile contractului analizat în cauză, aceasta existând, iar cât privește motivarea în drept a excepției, considerentele relative la existența sau nu a calității de consumator din perspectiva Legii nr. 193/2000 le-a socotit ca fiind critici raportate la fondul cauzei, urmând a le analiza ca veritabile apărări de fond, cu prilejul deslușirii pricinii.

În cuprinsul sentinței nr. 2402/12.05.2017, Judecătoria Târgu-Mureș a reținut că reclamantul a dobândit în temeiul Legii nr. 193/200 calitatea de consumator în urma încheierii contractului de credit [OMISSIS], iar producerea în mod integral a efectelor contractului nu împiedică efectuarea examenului impus de Directiva 93/13 asupra clauzelor contractuale contestate, neputând fi opuse consumatorului acceptarea integrală a convențiilor și executarea acestora ca atare într-un anumit interval de timp.

După constatarea îndeplinirii cerințelor prescrise de legiuitor în articolul 4 din Legea nr. 193/2000 cu privire la clauzele contestate, respectiv faptul că acestea nu au fost negociate cu consumatorul și că determină, în detrimentul consumatorului și contrar cerințelor bunei-credințe, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților, instanța a soluționat celelalte cereri ale reclamantului.

Pe scurt, prima instanță a statuat că nici Legea nr. 193/2000 și nici Directiva 93/13 nu prevăd în mod expres sancțiunea aplicabilă în cazul constatării caracterului abuziv al unor clauze contractuale, ci ambele fac referire la o inopozabilitate a acestora în raport cu prevederile care statuează că o clauză abuzivă nu poate genera obligații pentru consumator.

Mai departe, a asimilat trăsăturile acestei inopozabilități regimului juridic al nulității absolute și a făcut aplicarea principiului *restitutio in integrum* în privința sumelor achitate în temeiul clauzelor considerate abuzive. [OR. 5]

Ca urmare a stabilirii caracterului nedatorat al plăților, reținând că pe seama băncii a fost răsturnată prezumția de bună-credință, Judecătoria Târgu-Mureș a obligat-o pe aceasta din urmă să achite reclamantului sumele încasate în temeiul clauzelor al căror caracter abuziv l-a constatat și dobânda legală asupra sumelor supuse restituirii de la data primirii lor și până la achitarea efectivă și integrală.

Instituția de credit a declarat apel împotriva sentinței nr. 2402/12.05.2017, iar în susținerea criticilor aduse dezlegării date de prima instanță a reiterat argumentul relativ la pierderea de către reclamantul intimat JB a calității de consumator anterior promovării acțiunii în justiție, în contextul încetării contractului de credit prin rambursare integrală.

În cuprinsul apelului s-au dezvoltat și critici relative la neîndeplinirea cerințelor prescrise de legiuitor în vederea constatării caracterului abuziv al clauzelor contractuale contestate.

2. Dispozițiunile naționale incidente

– În planul dreptului material

În ceea ce privește definiția calității de consumator, devin relevante dispozițiile articolului 1 și ale articolului 2 alineatele (1) și (2) din Legea nr. 193 din 6 noiembrie 2000, republicată în 2012, cu ultimele modificări aduse în 2014, privind clauzele abuzive din contractele încheiate între profesioniști și consumatori:

„Articolul 1

(1) Orice contract încheiat între profesioniști și consumatori pentru vânzarea de bunuri sau prestarea de servicii va cuprinde clauze contractuale clare, fără echivoc, pentru înțelegerea cărora nu sunt necesare cunoștințe de specialitate.

(2) În caz de dubiu asupra interpretării unor clauze contractuale, acestea vor fi interpretate în favoarea consumatorului.

(3) Se interzice profesioniștilor stipularea de clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii.

Articolul 2

(1) Prin consumator se înțelege orice persoană fizică sau grup de persoane fizice constituite în asociații, care, în temeiul unui contract care intră sub incidența prezentei legi, acționează în scopuri din afara activității sale comerciale, industriale sau de producție, artizanale ori liberale.

(2) Prin profesionist se înțelege orice persoană fizică sau juridică autorizată, care, în temeiul unui contract care intră sub incidența prezentei legi, acționează în cadrul activității sale comerciale, industriale sau de producție, artizanale ori liberale, precum și orice persoană care acționează în același scop în numele sau pe seama acesteia.”

În privința efectelor decurgând ca urmare a constatării caracterului abuziv al clauzelor contractuale:

„Articolul 6

Clauzele abuzive cuprinse în contract și constatate fie personal, fie prin intermediul organelor abilitate prin lege nu vor produce efecte asupra consumatorului, iar contractul se va [OR. 6] derula în continuare, cu acordul consumatorului, numai dacă după eliminarea acestora mai poate continua.”

[Î]n raport de asimilarea inopozabilității clauzelor abuzive regimului nulității absolute este relevantă precizarea potrivit căreia regimul juridic al nulității absolute s-a configurat pe cale doctrinară și jurisprudențială în lumina dispozițiilor legale existente:

Codul civil 1864 (aplicabil în raport de data încheierii contractului):

„Articolul 993

Acela care, din eroare, crezându-se debitor, a plătit o datorie are drept de repetițiune în contra creditorului.

Acest drept încetează când creditorul, cu bună-credință, a desființat titlul său de creanță; dar atunci cel ce a plătit are recurs în contra adevăratului debitor.

Articolul 994

Când cel ce a primit plata a fost de rea-credință, este dator a restitui atât capitalul, cât și interesele [OMISSIS] sau fructele din ziua plății. [OMISSIS]

Articolul 1092

Orice plată presupune o datorie; ceea ce s-a plătit fără să fie debit este supus repetițiunii.”

Decretul nr. 167 din 10 aprilie 1958 – republicat, privitor la prescripția extinctivă

Articolul 1

„Dreptul la acțiune, având un obiect patrimonial, se stinge prin prescripție, dacă nu a fost exercitat în termenul stabilit în lege.

Odată cu stingerea dreptului la acțiune privind un drept principal se stinge și dreptul la acțiune privind drepturile accesorii.

Articolul 2

Nulitatea unui act juridic poate fi invocată oricând, fie pe cale de acțiune, fie pe cale de excepție.

Articolul 7

Prescripția începe să curgă de la data când se naște dreptul la acțiune sau dreptul de a cere executarea silită.

În obligațiile care urmează să se execute la cererea creditorului, precum și în acelea al căror termen de executare nu este stabilit, prescripția începe să curgă de la data nașterii raportului de drept.

Articolul 8

Prescripția dreptului la acțiune în repararea pagubei pricinuite prin fapta ilicită începe să curgă de la data când păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască atât paguba, cât și pe cel care răspunde de ea.

Dispozițiile alineatului precedent se aplică prin asemănare și în cazul îmbogățirii fără just temei.” [OR. 7]

Ordonanța [Guvernului] nr. 9 din 21 ianuarie 2000 privind nivelul dobânzii legale pentru obligații bănești

„Articolul 2

În cazul în care, potrivit dispozițiilor legale sau prevederilor contractuale, obligația este purtătoare de dobânzi fără să se arate rata dobânzii, se va plăti dobânda legală.”

Ordonanța [Guvernului] nr. 13 din 24 august 2011 privind dobânda legală remuneratorie și penalizatoare pentru obligații bănești, precum și pentru reglementarea unor măsuri financiar-fiscale în domeniul bancar

„Articolul 1

(1) Părțile sunt libere să stabilească, în convenții, rata dobânzii atât pentru restituirea unui împrumut al unei sume de bani, cât și pentru întârzierea la plata unei obligații bănești.

(2) Dobânda datorată de debitorul obligației de a da o sumă de bani la un anumit termen, calculată pentru perioada anterioară împlinirii termenului scadenței obligației, este denumită dobândă remuneratorie.

(3) Dobânda datorată de debitorul obligației bănești pentru neîndeplinirea obligației respective la scadență este denumită dobândă penalizatoare.

(4) Dacă nu se precizează altfel, termenul dobândă din prezenta ordonanță privește atât dobânda remuneratorie, cât și dobânda penalizatoare.

(5) Prin dobândă se înțelege nu numai sumele socotite în bani cu acest titlu, ci și alte prestații, sub orice titlu sau denumire, la care debitorul se obligă drept echivalent al folosinței capitalului.

Articolul 2

În cazul în care, potrivit dispozițiilor legale sau prevederilor contractuale, obligația este purtătoare de dobânzi remuneratorii și/sau penalizatoare, după caz, și în absența stipulației exprese a nivelului acestora de către părți, se va plăti dobânda legală aferentă fiecăreia dintre acestea.”

– În plan doctrinar și jurisprudențial

În ceea ce privește dreptul material aplicabil, relevantă este cercetarea *nulității ca sancțiune de drept civil*, identificarea regimului juridic al acesteia, pentru a

înțelege mai bine soluțiile instanțelor judecătorești emise în acțiunile din materia clauzelor abuzive.

Dat fiind dreptul material aplicabil în raport cu data încheierii contractului dedus judecării avute în vedere, citat anterior, se reține că, în lipsa unor texte exprese, a revenit doctrinei și jurisprudenței conturarea regimului juridic al nulității actelor juridice civile.

Astfel, nulitatea este sancțiunea de drept civil care lipsește actul juridic civil de efectele contrarii normelor juridice edictate pentru încheierea sa valabilă. În alte cuvinte, nulitatea este sancțiunea ce intervine în cazul în care, la încheierea actului juridic civil, nu se respectă dispozițiile legale referitoare la condițiile de validitate a actului juridic (indiferent dacă sunt [OR. 8] condiții de fond sau condiții de formă). (Drept civil. Partea generală. Persoanele, G. Boroș, 2010, Editura CH Beck, p. 244).

Relevantă în cauza de față este deci funcția sancționatorie a nulității ce constă în înlăturarea efectelor juridice ale actului încheiat cu nesocotirea normelor legale.

În funcție de natura interesului (general sau individual) ocrotit prin dispoziția legală încălcată la încheierea actului juridic civil, sancțiunea se clasifică în nulitate absolută și nulitate relativă.

Nulitatea absolută este aceea care sancționează nerespectarea, la încheierea actului juridic civil, a unei norme juridice care ocrotește un interes general protejat prin mijlocirea unei norme juridice imperative de ordine publică. În schimb, nulitatea relativă are în vedere nesocotirea unei norme juridice imperative de ordine privată.

Nulitatea este parțială atunci când înlătură numai o parte dintre efectele actului juridic civil, celelalte efecte menținându-se, întrucât nu contravin legii, în timp ce nulitatea totală este aceea nulitate care desființează actul juridic civil în întregime.

În privința regimului juridic și a consecințelor concrete, în privința nulității absolute, există o serie de reguli:

- nulitatea absolută poate fi invocată de oricine are interes (cu prioritate părțile actului juridic, avânzii-cauză ai părților, alte persoane ce nu au participat la încheierea actului juridic, dar care ar justifica un interes propriu), de instanță din oficiu, precum și de alte organe prevăzute de lege;
- nulitatea absolută poate fi invocată oricând, pe cale de acțiune sau de excepție, acțiunea în declararea nulității absolute fiind imprescriptibilă (articolul 2 din Decretul nr. 167/1958);
- în principiu, nulitatea absolută nu poate fi acoperită prin confirmare (pentru că interesul general ocrotit face ca nesocotirea normei imperative să nu poată fi înlăturată, ci eventual ulterior actul juridic va fi din nou încheiat cu respectarea tuturor cerințelor legale pentru validitatea sa).

Efectele nulității sunt conturate într-o serie de principii, fiecare decurgând unul din celălalt, dintre care primele două sunt relevante în prezenta cauză:

- retroactivitatea efectelor nulității: efectele nulității se produc în timp încă de la momentul încheierii actului juridic, în vederea restabilirii legalității. Există configurate totodată o serie de excepții de la acest principiu, în situația cărora efectele nulității se produc pe viitor: cea prevăzută de articolul 458 Cod civil (păstrarea de către dobânditorul de bună-credință a unui bun frugifer a fructelor culese în intervalul de timp cât a durat buna sa credință)
- repunerea în situația anterioară: *restitutio in integrum* care, practic, se evidențiază în restituirea prestațiilor efectuate în temeiul actului juridic anulat; temeiul juridic constă în aceea că, urmare a desființării actului juridic care genera obligația de plată a prestației, orice asemenea plată rămâne fără temei, iar în materia contractelor sinalagmatice – în cadrul cărora ambele părți și-au executat prestațiile anterior intervenirii nulității – devine aplicabilă instituția *plății nedatorate prevăzute de articolul 1092 Cod civil*. [OR. 9]

În lumina acestui principiu se impune o distincție, în sensul în care, procedural, acțiunea în nulitate este prescriptibilă sau nu în funcție de nulitatea invocată – relativă sau, după caz, absolută –, în timp ce acțiunea în restituirea prestațiilor este o acțiune patrimonială, întotdeauna prescriptibilă, dar condiționată de pronunțarea prealabilă a nulității, în sensul că dreptul se naște numai după constatarea sau declararea, după caz, a nulității.

Printre excepțiile de la acest principiu se admite situația contractelor cu executare succesivă, în cazul cărora există o imposibilitate obiectivă de a supune una dintre prestații unei restituiri (folosința bunului într-o locațiune), ca atare nici cealaltă prestație nu va fi restituită pentru a evita o îmbogățire fără justă cauză a uneia dintre părți; situația prescrierii acțiunii patrimoniale, atunci când procedural nu s-au format două capete de cerere (nulitatea pe cale principală, iar restituirea prestațiilor prin intermediul unui capăt accesoriu)

O ultimă analiză va fi cea a noțiunii de inopozabilitate din perspectiva dată de dreptul național. Astfel, prin mijlocirea doctrinei naționale relevante, în cadrul unei analize comparative a acesteia cu nulitatea se poate observa că, în dreptul intern, inopozabilitatea este o sancțiune aplicată pentru neîndeplinirea unei cerințe de publicitate prevăzute de lege pentru un anumit act juridic, grefată totuși pe existența unui act juridic valabil care își produce efectele între părți, cauzată de un element ulterior încheierii actului și care poate fi acoperită prin ratificare.

- În planul dreptului procesual

Legea nr. 193 din 6 noiembrie 2000, republicată în 2012, cu ultimele modificări aduse în 2014, privind clauzele abuzive din contractele încheiate între profesioniști și consumatori:

„Articolul 12

(1) În cazul în care constată utilizarea unor contracte de adeziune care conțin clauze abuzive, organele de control prevăzute la articolul 8 vor sesiza tribunalul de la domiciliul sau, după caz, sediul profesionistului, solicitând obligarea acestuia să modifice contractele aflate în curs de executare, prin eliminarea clauzelor abuzive.

[OMISSIS] [...]

(4) Dispozițiile alineatelor (1)-(3) nu aduc atingere dreptului consumatorului căruia i se opune un contract de adeziune ce conține clauze abuzive de a invoca nulitatea clauzei pe cale de acțiune ori pe cale de excepție, în condițiile legii.

Articolul 14

Consumatorii prejudiciați prin contracte încheiate cu încălcarea prevederilor prezentei legi au dreptul de a se adresa organelor judecătorești în conformitate cu prevederile Codului civil și ale Codului de procedură civilă.”

Legea nr. 134/2010 din 1 iulie 2010, republicată, privind Codul de procedură civilă

„[Cartea I „Dispoziții generale”, titlul I „Acțiunea civilă”]

Articolul 29

Noțiune [OR. 10]

Acțiunea civilă este ansamblul mijloacelor procesuale prevăzute de lege pentru protecția dreptului subiectiv pretins de către una dintre părți sau a unei alte situații juridice, precum și pentru asigurarea apărării părților în proces.

Articolul 30

Cereri în justiție

(1) Oricine are o pretenție împotriva unei alte persoane ori urmărește soluționarea în justiție a unei situații juridice are dreptul să facă o cerere înaintea instanței competente.”

3. Norma din dreptul Uniunii Europene vizată de trimiterea în interpretare

Problema de drept cu care se confruntă [OMISSIS] această instanță de trimitere are în vedere stabilirea în concret a conceptului autonom de „consumator” definit de dispozițiile articolului 2 [OMISSIS] litera (b) din Directiva 93/13/CEE [OMISSIS], sub aspectul întinderii în timp a acestei calități pe seama împrumuturilor din contracte de credit executate integral, care prevăd:

„În sensul prezentei directive:

[...]

(b) «consumator» înseamnă orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de prezenta directivă, acționează în scopuri care se află în afara activității sale profesionale;”

Totodată relevante sunt [OMISSIS] considerentele 12, 21 și 23 din preambulul directivei [și] articolul 6 alineatul (1), articolul 7 alineatul (2) și articolul 8 din directivă.

Articolul 6 alineatul (1): „Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor, în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze, în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.” (aplicație a considerentului 21)

Articolul 7 alineatul (2): „Mijloacele menționate la alineatul (1) cuprind dispozițiile în conformitate cu care persoanele sau organizațiile care au, în temeiul legislației interne, un interes legitim în protecția consumatorilor pot introduce o acțiune în justiție sau în fața organismelor administrative competente, în conformitate cu legislația internă în cauză, pentru a obține o decizie care să stabilească dacă clauzele contractuale elaborate pentru a fi utilizate în general sunt abuzive, astfel încât să poată aplica mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea acestor clauze în continuare.” (aplicație a considerentului 23)

Articolul 8: „Statele membre pot adopta sau menține cele mai stricte dispoziții compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de prezenta directivă, *pentru a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție*.” (aplicație a considerentului 12)

4. Argumentele esențiale ale părților

Apelanta instituție de credit a fost de acord cu demersul inițiat de instanța de apel din oficiu, acela de a sesiza Curtea de Justiție a Uniunii Europene în vederea obținerii unei decizii preliminare cu privire la definiția noțiunii de consumator în raport cu situația decurgând din [OR. 11] litigiul pendinte, apreciind că nu rezultă din interpretarea dată până în prezent acestei noțiuni durata în timp a calității de consumator, ulterior executării și finalizării contractului de credit. Or, stabilirea acestui moment ar fi determinantă în raport cu soluționarea cererilor accesorii unei acțiuni în constatarea caracterului abuziv al clauzelor contractuale care urmăresc despăgubirea patrimonială a consumatorului, față de natura prescriptibilă în dreptul intern a cererilor de acest tip.

Intimatul reclamant a depus concluzii în sensul în care, deși îndeplinite condițiile procedurale de sesizare a instanței europene, nu se impune totuși acest lucru întrucât prevederile directivei și cele interne sunt suficient de clare, o persoană

dobândește calitatea de consumator prin încheierea contractului de credit și își păstrează această calitate cât timp efectele clauzelor abuzive se produc asupra patrimoniului său. A socotit corectă jurisprudența internă care asimilează inopozabilitatea clauzelor abuzive și ineficiența lor în a genera obligații față de consumator sancțiunii nulității absolute care are un regim procedural imprescriptibil. Mai mult, odată declarat caracterul abuziv al clauzei, se naște dreptul la pretenții de ordin patrimonial, restituirea sumelor achitate în temeiul clauzelor abuzive, precum și a dobânzii legale aferente, contravaloare a lipsei de folosință a capitalului bănesc.

5. Motivele instanței de trimitere

În cuprinsul încheierii emise în data de 12.06.2018, instanța de trimitere a supus verificării sale îndeplinirea condițiilor în vederea sesizării instanței europene, apreciind [OMISSIS] că acestea sunt prezente potrivit dispozițiilor articolului 267 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene în forma în vigoare în prezent.

În ceea ce privește o primă cerință, aceasta este îndeplinită în condițiile în care problema interpretării noțiunii de consumator și a delimitării acesteia în funcție de circumstanțele particulare ale litigiului reprezintă una din principalele critici de apel, astfel că se impune stabilirea conținutului acestei noțiuni europene autonome definite de prevederile Directivei 13/93/CEE și verificarea în acest sens a compatibilității dreptului intern român și a mijloacelor procedurale identificate de instanțele naționale ca aplicabile în raport cu dreptul Uniunii.

Referitor la a doua condiție, în raport cu legislația internă, apelul este calea de atac ordinară ce generează un ultim grad de jurisdicție ce asigură o devoluțiune completă a fondului.

6. Aspecte particulare

În cadrul ședinței de judecată în care instanța de trimitere s-a pronunțat în prezentul dosar cu privire la oportunitatea sesizării Curții de Justiție a Uniunii Europene, a decis activarea acestui mecanism și într-o altă speță similară (dosarul nr. 8788/320/2016* al Tribunalului Specializat Mureș), problema de drept fiind identică în substanța sa, însă cu nuanțe definitorii în sensul în care finalizarea contractului a avut loc prin rambursare anticipată, iar sesizarea instanțelor de judecată cu acțiunea în constatare s-a făcut la un interval de 11 ani de la acest moment. [OR. 12]

A fost analizată posibilitatea conexării pricinilor, însă instanța de trimitere a considerat că o astfel de măsură ar fi fost aptă să interfereze în plenitudinea instanței europene de a aprecia ea însăși asupra oportunității conexării.

Opțiunea de a sesiza s-a făcut cu ținerea de seamă a recomandării privind evitarea sesizărilor similare, apreciind că nuanțele care fac diferența dintre cele două litigii pot fi deosebit de relevante atât pentru a sublinia dificultatea reală a problemei cu

privire la care se solicită sprijinul instanței europene prin accesarea procedurii trimiterii preliminare, cât și utilitatea la fixarea unor repere temporale în raport cu conținutul noțiunii de consumator și întinderea în timp a acestei calități, în ipoteza în care Curtea va ajunge să se aplece asupra chestiunii antamate.

7. Opinia instanței de trimitere

În opinia instanței de trimitere, în raport cu situația de fapt dedusă judecății, este importantă pentru soluționarea cauzei stabilirea calității de consumator – ca noțiune autonomă – sub aspect temporal, adică cât timp dăinuie această calitate ulterior finalizării contractului, eventual, dacă ar fi cazul, cu surprinderea relevanței manierei în care acesta încetează (rambursare anticipată sau executare integrală la termen), dar și cum această calitate de consumator ar putea fi influențată de efectele patrimoniale ce decurg din constatarea caracterului abuziv al clauzelor contractului de credit, astfel cum acestea au fost conturate de jurisprudența națională ca expresie a principiului autonomiei procedurale, prin asimilarea celor proprii regimului nulităților.

În raport cu prevederile directivei și ale jurisprudenței Curții Europene în materie, este evident pentru instanța de trimitere faptul că dobândirea calității de consumator se asociază cu dobândirea calității de parte într-un contract încheiat cu un profesionist.

Încă de la începutul argumentației, instanța de trimitere consideră important a delimita ipotezele de lucru și a stabili faptul că pe durata de derulare a contractului interpretarea este în sensul în care calitatea de consumator există și la fel și dinamica financiară dintre părți.

În același sens, efectele intervenției instanței judecătorești asupra contractului de credit care se produc pentru viitor nu sunt subiect de dezbatere, directiva și legislația internă stabilind foarte clar faptul că, în măsura în care este posibil, contractul își va continua existența, doar că într-o modalitate curățată de clauze abuzive.

Revenind la ipoteza contractelor de credit finalizate (în acest caz prin executare integrală la termen) cu privire la care efectele specifice acestuia nu se mai produc pe viitor, este important a stabili consecințele aplicării principiilor deja stabilite în materie, respectiv asigurarea unui nivel de protecție a drepturilor consumatorului cât mai înalt – **articolul 8 din directivă**.

Una din pârghiile puse la îndemâna organelor abilitate (printre care și instanțele de judecată) este înlăturarea din contract a clauzelor abuzive, astfel încât acestea să nu genereze obligații în sarcina consumatorilor – **articolul 6 din directivă**.

Problema care ridică dificultăți este maniera în care declararea clauzelor abuzive interferează cu efectele epuizate deja ale unui contract de credit. **[OR. 13]**

Jurisprudența națională română s-a cristalizat în sensul în care a asimilat înlăturarea clauzelor abuzive cu instituția nulității.

Deși directiva vorbește despre faptul că o clauză abuzivă *nu generează obligații pentru consumator*, în sensul în care consumatorul nu poate fi ținut de o asemenea clauză, putând face abstracție de ea, ceea ce conduce spre noțiunea de *inopozabilitate*, în raport cu caracteristicile nulității și ale inopozabilității astfel cum sunt ele guvernate de dreptul național, sancțiunea nulității apare ca fiind mult mai fidelă regimului configurat de directivă.

Totodată, în virtutea autonomiei procedurale, statele membre sunt cele care configurează mijloacele adecvate și eficace pentru a oferi persoanelor posibilitatea introducerii unei acțiuni în justiție pentru a obține o decizie care să statueze asupra caracterului abuziv al clauzelor – **articolul 7 alineatul (2) din directivă**.

În acest context, nici Legea nr. 193/2000 nu vorbește în mod expres despre aplicarea sancțiunii nulității, însă dispozițiile articolului 12 alineatul (4) evocă aplicarea acestei instituții pentru că reglementează dreptul consumatorului căruia i se opune un contract de adeziune de a se adresa instanțelor judecătorești pe calea dreptului comun [în sensul că existența și a unei proceduri administrative reglementate de articolul 12 alineatele (1)-(3) nu afectează aplicabilitatea articolului 14 din lege], demers judiciar în cadrul căruia să invoce nulitatea clauzei, pe cale de acțiune sau excepție.

Odată aplicată această sancțiune, regimul juridic se configurează aproape singur:

În cazul de față, nulitatea analizată este în mod evident parțială, afectând doar clauzele constatate ca fiind abuzive, însă constatarea nulității a intervenit la aproximativ un an după ce acestea au încetat să mai producă efectele contractuale, odată cu finalizarea contractului care le cuprinde, înlăturarea lor pentru viitor fiind, așadar, de prisos, însă își păstrează relevanța pentru a statornici în privința efectelor deja produse cât timp ele au fost active, adică pe parcursul executării contractului respectiv, de la încheierea lui și până la împlinirea termenului contractual.

În raport cu regimul juridic de ordine publică al întregului sistem de protejare a drepturilor consumatorului, coroborat cu dispozițiile și interpretarea jurisprudențială potrivit căreia judecătorul național are nu doar posibilitatea, ci chiar obligația activării din oficiu a mecanismului de verificare a clauzelor cu potențial abuziv, este evident că orientarea jurisprudenței a fost în sensul de a urma regimul juridic instituit de nulitatea absolută, de ordine publică, interesul public ocrotit fiind cel al așezării consumatorilor, în mod firesc mai puțin avizați și informați într-un anumit domeniu, în dreptul profesioniștilor, în mod firesc specializați în acel domeniu, pentru a stârpi orice posibilitate ca, încă de la încheierea unui contract între aceștia, cei dintâi să fie vădit dezavantajați.

De altfel, potrivit jurisprudenței Curții [OMISSIS], [articolul] 6 alineatul (1) din directivă trebuie considerat ca fiind o normă echivalentă cu normele naționale care

au, în cadrul ordinii juridice interne, caracterul unor norme de ordine publică (Hotărârea din 30 mai 2013, *Asbeek Brusse* și *de Man Garabito*, C-488/11, EU:C:2013:341, punctul 44, Hotărârea din 21 decembrie 2016, [*Gutiérrez Naranjo*, C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980], punctul 54). [OR. 14]

Din această asimilare a mecanismului constatării clauzelor abuzive regimului juridic al nulității absolute, persoana care pretinde calitatea de consumator în raport cu încheierea unui contract de credit cu o instituție de credit poate sesiza instanța judecătorească în considerarea protecției specifice oricând, necondiționat de vreun termen de prescripție, urmărindu-se persuasiv stărpirea efectelor acelor clauze strecurate contractual despre care profesionistul cunoștea sau ar fi trebuit să cunoască că îi creează un avantaj vădit în detrimentul cocontractantului consumator, în mod natural mai puțin avizat și informat, drept pentru care, în mod rezonabil, nu avea posibilitatea de a-și da seama cum urmează să afecteze obligațiile convențional asumate de către el, fie prin eliminarea judiciară doar a acelor clauze nocive, cu salvagardarea în rest a contractului, fie, în cazul în care contractul nu ar mai putea obiectiv supraviețui, încetarea lui *in integrum*.

Particularitățile litigiului pendinte relevă însă o situație pe care nici norma juridică europeană și nici cea națională menită să o transpună în ordinea internă nu o presupun, aceea că a fost activată posibilitatea consumatorului de a reclama caracterul abuziv al unor clauze cuprinse într-un contract încheiat cu un profesionist care deja a încetat prin ajungerea la termen de ceva vreme, în speța de față de aproximativ un an de zile, și astfel au încetat să-și mai producă efectele nocive de tot atâta timp, scopul principal urmărit de legiuitorul european și cel național nemaifiind de interes actual.

Însă, mergând mai departe, odată constatat caracterul abuziv al unei clauze, prin prisma nulității absolute a respectivei prevederi contractuale se activează principiile interne corelative, dintre care deosebit de relevant este principiul *restituito in integrum*.

Pentru că dreptul de a cere restituirea prestațiilor executate în temeiul unor clauze contractuale anulate este strâns legat de constatarea nulității, în sensul în care se naște doar ulterior declarării nulității, se ajunge ca din punct de vedere procedural să fie anihilat regimul prescriptibil al acțiunilor personale patrimoniale, permițând, așadar, deslușirea capătului de cerere accesoriu (cel în restituirea prestațiilor) de esență prescriptibil, formulat în dosarul care are ca obiect acțiunea principală de constatare a caracterului abuziv al clauzelor contractuale în esență imprescriptibil.

Mai mult, în considerarea dispozițiilor relative la plata nedatorată și a celor cu privire la care dreptul la restituire presupune nu doar restituirea capitalului, ci și a daunelor interese (lipsa de folosință a capitalului bănesc), se ajunge ca instituția financiară să achite nu doar diferențe de sume calculate [ca] urmare a eliminării clauzelor abuzive din contract, ci și dobânzi remuneratorii, la nivelul dobânzii legale, de la data primirii sumelor supuse restituirii.

Deci, nefiind stabilit un interval de timp rezonabil de apreciere a calității de consumator a împrumutatului ulterior finalizării contractului de credit, se poate ajunge la specularea caracterului imprescriptibil al nulității absolute în vederea obținerii unor beneficii patrimoniale de pe urma declarării caracterului abuziv, în lipsa existenței scopului de ordine publică avut în vedere de legiuitorul european și cel național și cu potențialul de a interfera și **[OR. 15]** știrbi imperativul respectării altor principii de drept, cum ar fi principiul securității circuitului civil.

Se desprinde cu ușurință un element important care generează necesitatea clarificării noțiunii de consumator din perspectiva întinderii în timp a acestei calități, respectiv împrejurarea că, ulterior finalizării contractului de credit, raporturile juridice dintre părți încetează și odată cu acestea premisele mecanismului stabilit prin hotărârea [pronunțată în cauza *Banco Español de Crédito*, C-618/10], în cuprinsul căreia CJUE a arătat că sistemul de protecție pus în aplicare prin Directiva 93/13 se întemeiază pe ideea că un consumator se găsește într-o situație de inferioritate față de un vânzător sau un furnizor sub aspectul puterii economice, iar această disproporție este cea care îi afectează capacitatea de negociere și care conduce la dezechilibre contractuale.

Acesta este și motivul pentru care, în litigiile de drept intern în care se ivesc asemenea situații, instituțiile de credit invocă pierderea calității de consumator de către împrumutat ulterior finalizării contractului și totodată a protecției acordate de Directiva 93/13.

Clarificarea problemei invocate este cu atât mai importantă cu cât în jurisprudența națională a primit dezlegări diferite.

Una din interpretările aplicate de instanțele naționale este în sensul respingerii acestor apărări tocmai în temeiul regimului juridic pe care îl determină aplicarea nulității absolute ca urmare a declarării caracterului abuziv al clauzelor contractuale și că analiza se îndreaptă spre cerințele de validitate relative la încheierea contractului, astfel că este lipsită de importanță împrejurarea executării integrale a contractului.

Pe de altă parte, într-o decizie de speță din 2017 (decizia nr. 76/25.01.2017 a Secției a II-a), Înalta Curte de Casație și Justiție din România a considerat că sancțiunea care intervine în situația constatării caracterului abuziv al clauzelor contractuale este una *sui generis*, respectiv încetarea efectelor pe viitor, fără a mai pune în discuție prestațiile deja executate, astfel cum se întâmplă în cazul sancțiunii nulității.

Deci, în optica acestei interpretări, situația contractelor finalizate ca urmare a executării nu ar mai intra în sfera de aplicare a Directivei 93/13 pentru că presupun în esența lor analizarea prestațiilor deja executate, nemaifiind produse efecte pe viitor.

Pentru a se realiza echilibrarea celor două principii majore, cel al protecției în înalt grad a consumatorului, respectiv securitatea circuitului civil, instanța de trimitere

consideră că este oportună diseminarea mecanismului de protecție a drepturilor consumatorului în funcție de interesul public urmărit și de cel privat.

În acest sens ar fi admisibilă interpretarea potrivit căreia momentul finalizării/încetării unui contract (fie prin executare integrală la termen, fie *mutuum dissensus* prin rambursare anticipată), moment la care împrumutatul nu s-ar mai putea considera inferior profesionistului instituție de credit, fiind eliberat de orice obligații față de acesta, să constituie un moment obiectiv de la care consumatorul trebuia sau ar fi trebuit să cunoască existența unei clauze abuzive. **[OR. 16]**

Relevanța marcării acestui moment poate fi surprinsă în raport cu pretențiile patrimoniale asociate dorinței consumatorului de a activa mecanismul de protecție prevăzut de directivă, adică a interesului privat al acestuia de a obține toate prestațiile executate de el în trecut, în temeiul clauzei al cărei caracter abuziv îl reclamă după ce efectele pentru viitor ale acesteia nu se mai pot produce, clauza respectivă încetând odată cu încetarea contractului care a cuprins-o.

Cu titlu de exemplu, pretențiile patrimoniale izvorâte din aplicarea regimului nulității unei clauze constatate ca având caracter abuziv dintr-un contract ce deja a încetat ar putea fi supuse unei prescripții extinctive al cărei termen să fie calculat pornind de la un moment determinat obiectiv ca fiind cel al încetării acelui contract, fie prin executarea lui integrală la împlinirea termenului contractul stipulat, fie *mutuum dissensus* prin rambursarea anticipată a împrumutului, de drept comun în dreptul național termenul unei astfel de prescripții fiind de 3 ani.

În acest sens, instanța națională de trimitere a observat că, prin statuări precedente, Curtea a hotărât deja că stabilirea unor termene rezonabile de introducere a acțiunilor sub sancțiunea decăderii în vederea asigurării securității juridice este compatibilă cu dreptul Uniunii (Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, punctul 41, [și Hotărârea Gutiérrez Naranjo, citată], punctul 69).

Un asemenea mecanism nu ar afecta posibilitatea solicitării oricând a constatării caracterului abuziv al clauzelor contractuale, ci ar face ca, după împlinirea termenului de prescripție, reparația cuvenită consumatorului să fie una de natură nepatrimonială, conjunctă cu scopul disuasiv urmărit de a respecta imperativul directivei, acela de a atrage atenția profesioniștilor să nu profite de avantajele oferite de cunoștințele dobândite în urma specializării lor într-un anumit domeniu, în detrimentul unui consumator inocent, lipsit de experiență în acel domeniu.

O asemenea variantă ar fi compatibilă cu distincția impusă de Curte între aplicarea unei modalități procedurale, precum un termen de prescripție rezonabil, și o limitare în timp a efectelor printr-o interpretare a unei norme de drept al Uniunii. ([Hotărârea Gutiérrez Naranjo, citată], punctul 70).

De vreme ce aplicarea prin asimilare a regimului nulității absolute se face în lipsa unor alte prevederi legale exprese și în contextul autonomiei procedurale,

desprinderea momentului de la care începe să curgă termenul de prescripție pentru pretențiile patrimoniale de momentul la care se declară caracterul abuziv nu ar contraveni normelor de drept, ci ar fi expresia aplicării directe a dreptului european, cu toate particularitățile sale și cu înlăturarea de la aplicare a dreptului național contrar.

În pricina de față, cum consumatorul a activat posibilitatea de a constata caracterul abuziv al unor clauze dintr-un contract încheiat cu profesionista instituție de credit preopinentă la doar aproximativ un an de la încetarea respectivului contract prin ajungerea lui la termen, adică înăuntrul termenului de 3 ani de la acel moment defipt de legiuitorul național de drept comun pentru exercitarea oricărui drept la acțiune patrimonială, pe lângă [OR. 17] constatarea caracterului abuziv al clauzelor suspecte, va fi deplin îndrituit să obțină și beneficiile patrimoniale rezultate din aplicarea regimului nulității constând în restituirea prestațiilor executate în temeiul acelorași clauze în cursul derulării contractului.

Pe de altă parte, în cealaltă pricină reper la care s-a referit instanța națională de trimitere – cea pentru care s-a constituit dosarul nr. 8788/320/2016* al Tribunalului Specializat Mureș –, consumatorul a activat posibilitatea de a constata caracterul abuziv al unor clauze dintr-un contract încheiat cu profesionista instituție de credit preopinentă la aproximativ 11 ani de la încetarea *mutuum dissensus* a respectivului contract, prin rambursarea anticipată a împrumutului, adică cu mult peste termenul de 3 ani de la acel moment defipt de legiuitorul național de drept comun pentru exercitarea oricărui drept material la acțiune patrimonială, într-atât de târziu, încât scopul de ordine publică urmărit de legiuitorul european și cel național ar putea păli prin juxtapunerea interesului privat al aceluiași consumator de a obține beneficiile patrimoniale rezultate din aplicarea regimului nulității, potrivit principiului autonomiei procedurale, cu posibila consecință a periclitării securității raporturilor juridice și, astfel, a asistării la o nedorită coliziune prin prezența simultană și divergentă a principiului tocmai pomenit și a principiului, de același rang, al securității raporturilor juridice.

[OMISSIS]